

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

BAKALÁRSKA PRÁCA

2010

Mária Volčková

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**ZÁŠKOLÁCTVO AKO SOCIÁLNO-PATOLOGICKÝ
PROBLÉM U STREDOŠKOLÁKOV**

Bakalárska práca

Študijný program: 3.1.14 sociálna práca

Školiace pracovisko: Katedra VVPC – Výskumno-vzdelávacie a poradenské centrum
v Spišskej Novej Vsi

Školiteľ: PhDr. Marianna Šramková, PhD.

Spišská Nová Ves 2010

Mária Volčková

Ďakujem mojej školiteľke práce
PhDr. Marianne Šramkovej, PhD
za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytla pri vypracovaní
bakalárskej práce.

ABSTRAKT

VOLČKOVÁ, Mária: *Záškoláctvo ako sociálno-patologický problém u stredoškolákov*. [Bakalárska práca] – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Katedra VVPC – Výskumno-vzdelávacie a poradenské centrum v Spišskej Novej Vsi - Školiteľ: PhDr. Marianna Šramková, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár (Bc.). – Nitra : FSVaZ, 2010. 41 s.

Bakalárska práca je teoretického charakteru, obsahovo je zameraná na problematiku záškoláctva študentov stredných škôl. Prezentuje, charakterizuje a vymedzuje pojmy a definície sociálnej patológie ako odbornej vednej disciplíny a sociálno-patologických javov vo všeobecnosti. Následne venujeme pozornosť záškoláctvu, jeho príčinám vzniku, faktorom ovplyvňujúcim jeho priebeh a samotné riešenie tohto sociálno-patologického javu. Sústreďujeme sa na obdobie adolescencie, ktoré je charakteristické pre toto obdobie vývoja a na vplyv rizikových činiteľov v tomto období. V záverečnej časti bakalárskej práce sme sa sústredili na možnosti prevencie sociálno-patologických javov, konkrétne záškoláctva, jeho riešeniu a predchádzaniu.

Kľúčové slova:

Sociálna patológia, deviácia, záškoláctvo, fóbia, adolescencia, teenager, prevencia

ABSTRACT

VOLČKOVÁ, Mary: absenteeism as a socio-pathological problem in high school. [Thesis] - Constantine the Philosopher University in Nitra, Faculty of Social Sciences and Health, Department VVPC - Research, training and counseling center in Ves - Supervisor: Mgr.Marianna Šrámková, PhD. Level of qualification: Bachelor (Bc.). - Nitra: FSVaZ, 2010. 41p.

The thesis is theoretical, content is focused on truancy secondary school students. Presents, describes and defines the concepts and definitions of social pathologies such as professional discipline and socio-pathological phenomena in general. Then we pay attention to truancy, its causes, factors affecting its course and deal with themselves this socio-pathological phenomena. We focus on the period of adolescence, which is characteristic of this period of development and the impact of risk factors in this period. In the final part of the thesis, we focused on the possibilities of prevention of socio-pathological phenomena, namely, truancy, its solution and prevention.

Key words:

Social Pathology, deviation, absenteeism, phobia, adolescence, teenager, prevention

OBSAH

ÚVOD	8
1 SOCIÁLNO-PATOLOGICKÉ JAVY	9
1.1 Sociálna patológia – vymedzenie pojmov a definícií	9
1.2 Sociálno-patologické javy- charakteristika	10
1.3 Poruchy správania	12
2 ZÁŠKOLÁCTVO	15
2.1 Definície záškoláctva	15
2.2 Základné kategórie pri určovaní záškoláctva podľa Kyriacoua	17
2.3 Príčiny a riešenie záškoláctva	18
3 ADOLESCENCIA	22
3.1 Charakteristika obdobia	22
3.2 Psychický vývin obdobia	24
3.3 Rizikové činitele v adolescencii	25
4 PREVENCIA	28
4.1 Prevencia vo všeobecnosti	28
4.2 Základné úrovne prevencie	30
4.3 Prevencia záškoláctva	32
5 DISKUSIA	34
ZÁVER	39
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	40

ÚVOD

„Naozajstné učenie sa, je stávanie sa osobnosťou, t.j učenie sa, ako byť plne ľudským“

A.H.MASLOW

Vývoj myslenia je veľmi zložitým procesom v priebehu, ktorého sa človek mení z dieťaťa na zrelú osobnosť. Po prevratných zmenách v našej spoločnosti nachádzame nové prístupy v oblasti výchovy ale aj v oblasti správania sa mladých ľudí voči sebe ale aj voči spoločnosti. Schopnosť cítiť umožňuje človeku vnímať a prežívať kladné i záporné city. Človek sa rodí do určitej spoločnosti, ktorú si sám nemohol zvoliť ani vybrať, dostal svojich rodičov, svoju vlasť aj svoje okolie presne tak ako materiálne a duchovné hodnoty, ktoré ho obklopujú. Ocítá sa tak v spoločnosti, v ktorej vládnu dané zvyky, normy a pravidlá, ktoré musí dodržiavať. Mladý človek adolescent vstupuje do sveta dospelých, hľadá svoju identitu, hodnoty, ciele a usiluje sa nájsť odpovede na základne otázky súvisiace so zmyslom života. Správanie mládeže sa v posledných rokoch prudko zhoršuje. Príčin je veľmi veľa. V posledných rokoch sa výrazne zvýšila tolerancia voči neplneniu si povinnosti zo strany detí a mládeže a znížila sa kontrola zo strany rodičov a školy. Škola je pracovným prostredím, kde študent trávi väčšinu dňa. Získava v nej potrebné vedomosti, ak si vybuduje k škole a k plneniu školských povinností kladný vzťah nemá problémy. Niektorí študenti však školu odmietajú, ich negatívny vzťah ku škole vedie často až k odporu, následkom čoho vzniká záškoláctvo. Podľa Medzinárodnej klasifikácie chorôb je záškoláctvo jednou z foriem porúch správania sa a úzko súvisí s inými nežiaducimi javmi ako je požívanie alkoholu, drog a kriminálna činnosť. Špecifiká vekovej kategórie stredoškolskej mládeže spôsobujú v mnohých smeroch zvýšené riziko potencionálneho kontaktovania sa s drogou. Je to riziková skupina, ktorej názory a postoje k týmto problémom sú veľmi individuálne. Možnosť prevencie slúži ako prostriedok ako sa vyhnúť niektorým defektom v negatívnom správaní sa mládeže. Mladí ľudia pociťujú potrebu spoločnosti, priateľstva a porozumenia. Prvoradé postavenie vo výchove mladej generácie má neodmysliteľne rodina a škola. V súčasnosti nie je ľahké zodpovedne určiť čo je pre život mladého človeka nevyhnutné a zároveň dobré a prijateľné.

1. SOCIÁLNO –PATOLOGICKÉ JAVY

Dnes všeobecne chápeme pod sociálnou patológiou ako vednou disciplínou odvetvovú sociologickú disciplínu, ktorá skúma negatívne javy, vyskytujúce sa v spoločnosti. Sociálno-patologické javy sú odrazom spoločnosti, v ktorej žijeme a preto aj v súčasnosti je pravdepodobné, že tak, ako sa bude naša spoločnosť meniť tak sa budú meniť aj sociálno-patologické javy v spoločnosti.

1.1 Sociálna patológia – vymedzenie pojmov a definícií.

Podľa Ondrejkooviča (2001) sociálna patológia je súhrnný pojem pre označenie chorých, nenormálnych, všeobecne nežiaducich spoločenských javov. Do sociológie zaviedol tento pojem Spencer hľadajúci paralelu medzi patológiou (chorobou) sociálnou a patológiou biologickou, medzi biologickým organizmom a spoločenským organizmom, ich štruktúrami a funkciami. Pokusy vysvetľovania sociálno-patologických javov smerovali v 1. polovici 20. storočia k hľadaniu príčin vo faktoroch biologických, v dedičnej či vrodenej záťaži, vplyvu rasy, vo faktoroch psychologických, ako sú poruchy štruktúry osobnosti, v naučenom sociálnom správaní. Ďalej vo vytváraní špecifických subkultúr a kontrakultúr, v industrializácii, vplyvu masových médií, vo vzniku spoločnosti blahobytu a iných. (Ondrejkoovič, 2001, In Čubirková, 2009, s.27).

Sociálna patológia ako odborný pojem ma viacero významov. Označuje sa ako vedná disciplína, študijný predmet ale rovnako týmto pojmom vymedzuje aj spoločensky nežiaduce, chorobné javy spoločnosti. Ako v tejto súvislosti uvádzajú významní odborníci v tejto oblasti Kraus a Hroncová (2007) v súčasnosti patrí sociálna patológia do systému sociálnych vied, presnejšie „je to odvetvová veda sociológie, ktorá skúma negatívne javy vyskytujúce sa v spoločnosti“. (Kraus - Hroncová, 2007, In Hupková, 2009, s.9).

Hartl a Hartlová v Psychologickom slovníku (2000) uvádzajú, že „sociálna patológia je starší výraz pre odvetvie sociológie, ktorá sa rozvíjala v Anglicku na začiatku 20. storočia a zaoberala sa priebehom a podmienkami abnormálnych sociálnych procesov, ako sú zločinnosť, alkoholizmus, pracovné úrazy, dopravná nehodovosť, sociálne podmienené psychické poruchy, chudoba a podobne.“

(Hartl – Hartlová, 2000, In Hupková, 2009, s.14).

Podľa Ondrejkooviča (2001) sa samotnej sociálnej patológii často vytýka, že je opisná, že je iba zbierkou sociálnych problémov. Autor sa vôbec netají skutočnosťou, že

v prezentovanom prístupe k sociálnej patológii prevláda práve sociologický prístup. Sociálno-patologické javy majú všetky znaky sociálnych javov, vrátane nadindividualnosti. Znamená to, že jestvujú nezávisle od toho, či si ich subjekt, jednotlivec uvedomuje alebo nie a že ich charakter predstavuje objektívnymi podmienkami vymedzený rámec možnosti na individuálnu sebarealizáciu jednotlivca. (Ondrejko, 2001, s.19).

Obširnejšia je definícia Vaňkovej (1997), ktorá tvrdí, že pod pojmom sociálna patológia chápeme javy vznikajúce alebo zachovávajúce sa v spoločnosti v dôsledku neuspokojivého alebo nedostatočne efektívneho pôsobenia sociotechnických prostriedkov a opatrení, ktorých predmetom je cieľavedomé a v danom období požadované formovanie spoločnosti. Prikláňam sa k názoru Vaňkovej (1997), ktorá ďalej hovorí, že predmet sociálnej patológie je širší, obsiahlejší a zahŕňa v sebe jednak komplexnejší pohľad a jednak aj abstraktný pohľad na hodnoty. (Vaňková, 1997, s.5).

Podľa Balogovej (2003) môžeme charakterizovať sociálno-patologické javy ako javy, ktoré sú sprevádzané nedodržiavaním určitých noriem platných v spoločnosti, ale aj neexistujúcich noriem. Sociálno-patologické javy a sociálne deviácie je potrebné skúmať komplexne, pretože sa dospelo k názoru, že skúmanie len v rámci jednej disciplíny by bolo nedostačujúce. K tomuto záveru sa dospelo aj na základe toho, že deviačný čin v skupine je často nebezpečnejší ako sociálno-deviačné správanie jednotlivca. Rozvoj civilizovanej spoločnosti má aj svoje negatívne stránky. Človek sa stretáva so značným počtom náročných životných situácií, medziľudské vzťahy sa stávajú zložitejšími, urýchľuje sa tempo života, klesá pocit spokojnosti a radosti zo života. Mnohí jedinci hľadajú šťastie a naplnenie života v nesprávnom smere, nadmernom požívaní alkoholu a liekov. Vznikajú sociálno-patologické javy, akými sú napríklad samovraždy a rozvodovosť. Následkom nesprávneho životného štýlu a životosprávy sú aj civilizačné choroby ako napríklad žalúdočne vredy, ischemická choroba srdca a pod. (Balogová, 2003, s. 45-46).

1.2 Sociálno–patologické javy

Sociálno-patologické javy podľa Hupkovej (2009) tvoria okrem závislostí od drog aj také nežiaduce fenomény, ako sú kriminalita, záškoláctvo, šikanovanie, násilie v rodinách, chudoba, fenomén tzv. nelátkových návykových chorôb, poruchy príjmu potravy, komunikačné závislostí, patologické subkultúry mládeže a mnohé iné. (Hupková,2009,s.21).

Predmetom výskumu sociálno-patologických javov podľa Balogovej (2003) sú :

1. všeobecný stav sociálnych deviácií v krajine, ich úroveň, štruktúra, dynamika,

teritoriálne rozloženie,

2. príčiny sociálnych deviácií a podmienky, ktoré ich vyvolávajú, vrátane ekonomických, sociálnych a psychologických,

3. preventívne opatrenia a zásahy boja so sociálnymi deviáciami,

4. osobnosť narušiteľa spoločenských noriem a proces jeho utvárania,

5. metódy výskumu sociálnych deviácií,

(Balogová, 2003, s. 44-47).

Podľa Ondrejkooviča (2000) sociálne normy spoločnosti sú spoločensko-historicky podmienené a menia sa s vývojom spoločnosti. Podobne sa podľa autora mení aj štruktúra sociálno-patologických javov. Každá spoločnosť si tvorí vlastné normy správania a sankcie za ich nedodržiavanie. Vo vzťahu k sociálnym normám možno sociálne správanie podľa autora rozdeliť na *konformné* sociálne správanie, ktoré je v súlade s normami spoločnosti, *nonkonformné* sociálne správanie, nápadné, provokujúce, ktoré je ešte v rámci tolerančného limitu, spoločensky ešte akceptovateľné a *deviantné* sociálne správanie, odchylné od normality. (Ondrejkoovič, 2000, In Hupková, 2009, s.15-16).

V rámci vzťahu sociálnej patológie a sociálnej deviácie dochádza veľmi často k ťažkostiam definovania týchto pojmov. Všeobecne platí, že celkovo výstižnejšia kategória ako sociálna patológia je deviácia, a to v dôsledku neadekvátnej analógie spoločnosti s biologickým organizmom. Zástancovia kategórie sociálnej patológie podľa Balogovej (2003) zdôrazňujú jej negatívny náboj, to znamená spoločenskú neželateľnosť, ktorú údajne termín sociálna deviácia neobsahuje v dostatočnej intenzite. Do oblasti sociálnej deviácie zaraďujeme sociálne deviácie, anómiu, chudobu, agresiu, hostilitu, agresivitu, kriminalitu, drogovú závislosť, alkoholizmus, násilie na deťoch a ženách, gamblérstvo, samovražednosť, rozvodovosť. Podľa Balogovej (2003) sa mládež v súčasnosti často stáva ohrozenou sociálnou skupinou z pohľadu výskytu sociálno patologických javov. (Balogová, 2003, s. 11).

Klasifikácia sociálno-patologických javov :

V súvislosti s tým, že sociálne normy spoločnosti sú spoločensko – historicky podmienené a menia sa s vývojom spoločnosti, Ondrejkoovič (2000) bližšie dopĺňa, že na prelome

19. – 20. storočia sa za sociálno- patologické javy považovali :

- samovražednosť
- alkoholizmus
- homosexualita
- prostitúcia

- rozvodovosť
- nezamestnanosť

Neskôr sa k nim pridali aj narkománia, drogové závislosti, násilie a agresivita, patológia rodiny a pohlavné choroby. V súčasnosti do skupiny nežiaducich spoločenských javov a sociálnych problémov patria najmä :

- delikvencia a kriminalita,
- patologické závislosti,
- samovražednosť,
- šikanovanie a agresivita,
- prostitúcia a iné sexuálne deviácie,
- týranie, zneužívanie a zanedbávanie detí – syndróm CAN,
- xenofóbia a rasizmus,
- agresivita a šikanovanie

(Ondrejko, 2000, In Hupková, 2009, s.15).

Kraus a Hroncová (2007) v tejto súvislosti píšú, že do skupiny nežiaducich spoločenských javov a sociálnych problémov patria aj :

- chudoba
- nezamestnanosť
- dopravná nehodovosť a iné odchýlky

Iní autori k sociálno-patologickým javom ešte pridávajú aj bezdomovstvo, rôzne formy extrémizmu, patologické subkultúry mládeže, rôzne formy sociálnych deviácií v školskom prostredí akými sú záškoláctvo, krádeže a podobne. (Kraus, Hroncová, 2007, In Hupková, 2009, s.15). Podľa Balogovej (2002) sociálno-patologické teórie vychádzajú z predpokladu, že v spoločnosti dlhodobo jestvujú štrukturálne nedostatky, ktoré jej členov postihujú rôzne, nie rovnako. Otázky sociálnej patológie sú predmetom pozornosti viacerých vedných disciplín ako napríklad: sociálnej psychológie, kriminológie, sociálnej pedagogiky, sociálnej práce. Sociálno-patologické javy sa na všetkých úrovniach z psychologického hľadiska skúmajú z pohľadu prežívania toho – ktorého človeka. (Balogová, 2002, s.10).

Osobitný problém sociálno-patologických javov tvoria poruchy správania medzi, ktoré patrí nedisciplinovanosť, tuláctvo, úteky z domu a nepochybne aj záškoláctvo, ktorému sa budeme venovať v nasledujúcej kapitole.

1.3 Poruchy správania

Podľa Kačániho (1999) sú poruchy správania charakteristické prejavmi, ktoré sa odlišujú od normálneho správania. Toto správanie vyvoláva nesúhlas zo strany spoločnosti, spôsobuje výchovné problémy a narúša vytváranie sociálnych vzťahov. Takto chápané narušené správanie nepatrí k psychickým ochoreniam, hoci sa môže k nemu pridružiť. (Kačáni, 1999, s.206).

Končeková (1999) charakterizuje poruchy správania ako nežiaduce javy charakterizované spoločenskou neprispôsobivosťou, čiže správanie, ktoré nerešpektuje ustálené spoločenské normy. Autorka pod týmto pojmom označuje jednak nápadnosti a odchýlky v správaní zvládnuteľné primeranými pedagogickými postupmi jednak vážnejšie poruchy správania predstavujúce už sociálnu narušenosť, vyžadujúcu osobitnú výchovnú starostlivosť. Tieto vážnejšie poruchy majú už charakter defektivity, pretože nadobúdajú sociálnu dimenziu (ohrozujú alebo priamo poškodzujú spoločnosť) a môžu prechádzať až do delikvencie. Poruchy správania môžu vniknúť z rôznych príčin. Zriedkakedy pôsobí iba jedna príčina, väčšinou sa ich vyskytuje viac naraz, pričom na seba navzájom pôsobia.

Príčinami porúch správania podľa autorky sú *spoločenské činitele* ako málo podnetné prostredie, príliš veľa podnetov, nesprávna výchova a *individuálne činitele* ako sú poruchy motoriky, telesné postihnutia, poruchy vnímania, mentálna retardácia, poruchy citovej oblasti, neurózy, psychopatie, psychózy. (Končeková, 1999, s.71).

Ďurič (1997) vysvetľuje užší a širší význam porúch správania sa. *V užšom význame* sú poruchy správania zaradené do medzinárodnej klasifikácie duševných porúch a patria medzi ne: hyperkinetické reakcie, ktoré sa vyznačujú nadmernou činorodosťou, zvýšenou pohyblivosťou, neposednosťou a nepozornosťou, nadmernou pasivitou, utiahnutosťou až ľahostajnosťou, hanblivosťou, asociálne a delikventné správanie s výraznou hostilitou, prípadne vandalizmom, verbálnou agresiou, úteky z domu alebo túlanie motivované únikom pred trestom, motívom odplaty, výtvoarmi fantázie alebo podľahnutím momentálnemu impulzu. *V širšom význame* sa k poruchám správania už priraduje aj záškoláctvo a nedisciplinovanosť. Záškoláctvo je druhom vyhýbavej alebo únikovej reakcie, môže prameniť zo strachu pred zlyhaním, ale aj z odporu ku škole z navedenia a napodobňovania. Je príznakom nedostatočnej adjustácie na školu, podobne ako nedisciplinovanosť. nedostatok úsilia podriaďiť sa normám školského poriadku. Napomínaním sa frekvencia prejavov nedisciplinovanosti iba zvyšuje – lepšie je poslať dieťa k psychológovi, a to vo všetkých prípadoch porúch správania. (Ďurič, 1997, s. 243).

Poruchy správania sa môžeme rozlišovať podľa Vágnerovej (2008) aj podľa ich závažnosti, miery a kontinuity či charakteru poruchového správania sa. Závažnosť a dlhodobé pretrvávanie problémov v oblasti správania sa a medziľudských vzťahov respektíve jeho necitlivosť ku kolektívnym zásahom je možné chápať ako prognosticky negatívny znak. Tieto problémy môžu signalizovať zvýšenú pravdepodobnosť neskoršieho rozvoja osobnostnej poruchy, najčastejšie disociálneho typu. Poruchy je možné rozlíšiť aj podľa toho či sa prejavujú všade alebo iba vo väzbe na určité prostredie. Z tohto hľadiska sa vymedzuje klasifikačný systém porúch správania sa vo vzťahu k rodine a porúch správania sa viazaný na skupinové aktivity.

V závislosti na charaktere porúch je možné formálne diferencovať *neagresívne porušovanie sociálnych noriem* ako sú klamstvá, záškoláctvo, úteky, túlanie a *agresívne poruchy správania sa* ako sú šikana, vandalizmus, bitky a iné násilnosti. Agresívne správanie vo väčšej miere porušuje a obmedzuje práva iných ľudí preto je považované za závažnejšie. Medzi oboma typmi nie je podľa autorky vymedzená presná hranica, preto sa môžu rôznym spôsobom kombinovať. (Vágnerová, 2008, s. 792).

Keďže záškoláctvo môžeme zaradiť medzi sociálno-patologické javy teda spoločensky nežiaduce javy a sociálne problémy spoločnosti v druhej kapitole sa budeme venovať tomuto javu, jeho charakteristike, príčinám vzniku a faktorom ovplyvňujúcim jeho priebeh.

2. ZÁŠKOLÁCTVO

Záškoláctvo je považované za jeden z veľkých problémov moderného školstva. Všeobecne je záškoláctvo chápané ako zvláštny prípad absentérstva. V pedagogike je vnímané ako sociálno-patologický jav.

2.1 Definície záškoláctva

Podľa Kondáša (1980) je záškoláctvo, chodenie poza školu, jemnejšia forma maladjustácie na školu typu vyhybajúcej reakcie. Jeho cieľom je vyhnúť sa nepríjemným školským povinnostiam. (Kondáš, 1980, In Čubirková, 2009, s.27).

Turčekovo chápanie záškoláctva najčastejšie rieši konfliktné situácie v škole, napríklad nesplnenie úlohy, zaostávanie v učení, zlé začlenenie v kolektíve. Deti, ktoré sa všeobecne ťažko prispôsobujú novým situáciám, iným ľuďom, ťažko znášajú potrebu adaptovať sa na nároky školy pri nástupe do nej. Ťažko sa na školu adaptujú aj deti, ktoré majú problémy s dlhšie trvajúcim sústredením na vyžadovanú činnosť. (Turček, 2000, In Čubirková, 2009, s.27).

Hartl a Hartlová (2000) radia záškoláctvo k poruchám správania socializovaných. Ide o poruchu správania, ktorá sa prejavuje trvalým, disociálnym, agresívnym správaním jedincov spojených do partie, alebo gangu. Väčšinou ide o delikventné zameranie partie. (Hartl a Hartlová, 2000, In Čubirková, 2009, s.28).

Podľa Kačániho (1999) je záškoláctvo individuálne a skupinové. (Kačáni, 1999, In Čubirková, 2009, s.28).

Hvozdík (1986) a Vágnerová (1988) rozlišujú záškoláctvo:

Impulzívne: nie je vopred plánované. Dieťa reaguje náhle a nepremyslene.

Účelové: je plánované. Dieťa vopred plánuje, kedy nepôjde do školy, alebo kedy zo školy odíde, vymýšľa si rôzne zámienky.

Vágnerová (1988) tiež uvádza, že záškoláctvo je prejavom odporu dieťaťa ku škole. Ide o správanie únikového typu a jeho cieľom je vyhnúť sa nepríjemnostiam, ktoré dieťa v škole prežíva. Záškoláctvo sa spravidla začína ako impulzívny čin ale môže sa predĺžiť i na niekoľko dní a týždňov. Je väčšinou prezentované formou predstierania choroby, predstieraná návšteva u lekára, predstierané rodinné dôvody. (Hvozdík – Vágnerová, In Čubirková, 2009, s.28).

Končeková (1999) chápe záškoláctvo ako formu úteku dieťaťa zo školy, chodenie poza školu, únikové správanie s cieľom vyhnúť sa rôznym nepríjemnostiam v škole.

Niekedy sa spája s útekom z domu a s túlaním. Niektoré deti, ktoré sa chcú vyhnúť škole volia sociálne akceptovateľnejšiu formu úniku, a to je predstieranie choroby.

(Končeková, 1999, s.78-79)

Fontána (1997) hovorí, že študenti, ktorí sústavne v škole chýbajú aj keď k tomu nemajú dôvod, jasne signalizujú, že nepriaznivé následky chodenia do školy sú silnejšie než nepriaznivé následky vyhýbania sa škole. V svojej knihe uvádza najčastejšie príčiny záškoláctva ako sú :

- dieťa môže byť obeťou týrania druhými deťmi
- dieťa sa môže obávať niektorého člena učiteľského zboru alebo nejakého trestu
- dieťaťu v dochádzke môžu brániť rodinné problémy
- dieťa môže byť zapletené do nejakej trestnej činnosti
- dieťa sa môže iba jednoducho nudiť a hľadať niečo, čo by mu prinieslo viac vzrušenia

Na základe toho vyplýva, že ani vyhýbanie sa škole nebýva výlučne len vlastným problémom dieťaťa. Môžu sa na ňom podieľať rodičia, učitelia alebo delikventné vrstovnicke skupiny. Samozrejme ako náhle deti začnú chodiť poza školu, zastávajú viac a viac pozadu v učení a stále viac sa zapletajú do klamstva a podvodu.

(Fontana, 1997, s.359).

Podľa Vágnerovej (2004) charakteristickým znakom záškoláctva, útekov a túlania je tendencia odniekiaľ utekať, útek možno interpretovať ako jednu z variant obranného, únikového jednania. Jedinec rieši svoj problém útekem z prostredia, ktoré ho ohrozuje alebo je pre neho inak neprijateľné. Je preto potrebné rozlíšiť niekoľko variant správania pri úteku, ktoré majú nielen odlišný prejav, ale aj rôznu motiváciu: Záškoláctvo býva spojené s negatívnym postojom ku škole, s neprijatím noriem pozitívneho hodnotenia vzdelania, ale môže byť aj reakciou na prospechové zlyhanie. Pri hodnotení záškoláctva je potrebné zistiť príčinu- čo viedlo jedinca k úteku zo školy a aký je jeho postoj ku škole. Dôležitým faktorom je čestnosť tohto jednania, miera plánovania a spôsob prevedenia. Opakované a plánované záškoláctvo býva signálom odlišnosti socializačného vývoja, určitého postoja k autorite a norme povinnosti, ktorú jedinec nie je ochotný či schopný akceptovať. S tým býva často spojené aj nerešpektovanie autority učiteľa, povinnosti a pravidiel školy. (Vágnerová, 2004, s.793-794).

2.2 Základné kategórie pri určovaní záškoláctva podľa Kyriacoua

Kyriacou (2005) uvádza, že záškoláctvom trpí nielen jedinec, ktorý sa ho dopúšťa, ale aj celá spoločnosť, pretože jeho dôsledkom sú zlé študijné výsledky ich horšie uplatnenie v živote i kriminálna činnosť. Miera záškoláctva je tiež indikátorom správneho fungovania vzdelávacieho systému. Ospravedlnená neprítomnosť je neprítomnosť, ktorú povolil učiteľ alebo iný oprávnený zástupca školy. Patria sem prípady absencií, pre ktoré bolo doložené alebo poskytnuté uspokojivé vysvetlenie (napríklad z dôvodu nemoce). Autor uvádza päť základných kategórií, ktoré sa používajú pri určovaní konkrétnych prípadov, ktoré sú považované za záškoláctvo.

PRAVÉ ZÁŠKOLÁCTVO

Študent sa jednoducho v škole neukazuje, ale rodičia si myslia, že školu navštevuje.

ZÁŠKOLÁCTVO S VEDOMÍM RODIČOV

Študent do školy nechodí ale rodičia sú o tom informovaní a tiež vedia, že k tomu nemá žiadny oprávnený dôvod. Študent napríklad strávil jeden deň tým, že s niečím pomáhal rodičom v práci alebo sa staral o niekoho chorého

ZÁŠKOLÁCTVO S KLAMANÍM RODIČOV

Existujú študenti, ktorí dokážu presvedčiť svojich rodičov, že sa cítia zle a nemôžu ísť do školy, aj keď sa v skutočnosti cítia veľmi dobre. Rodič tak napíše ospravedlnenie z dôvodu zdravotných ťažkostí. Túto kategóriu je obvykle veľmi ťažko odlíšiť od záškoláctva s vedomím rodičov. Pre niektorých rodičov je stručné prehlásenie o tom, že dieťa je choré dostatočne k tomu, aby ospravedlnenie napísali, často krát sú dokonca s dieťaťom zajedno a v skutočnosti ani podvedení nie sú.

ÚTEKY ZO ŠKOLY

K tomuto druhu záškoláctva patria prípady, kedy študenti do školy chodia, nechajú si zapísať prítomnosť, ale v priebehu dňa na hodinu prípadne viac hodín odídu.

ODMIETANIE ŠKOLY

Táto kategória sa týka študentov, ktorým predstava školskej dochádzky robí psychické problémy. Patria sem poruchy, ktoré pramenia z problémov v škole, napríklad z pocitu, že učenie je veľmi ťažké, strach zo šikanovania, depresie a iné. V tomto prípade sa študent bojí predstavy ísť do školy. Hranice medzi študentmi, ktorí sú naozaj psychicky narušení a študentmi, ktorí jednoducho do školy nechcú chodiť a ich rodičia nie sú schopní ich k tomu primäť, je i tu nejednoznačná. Autor ďalej hovorí, že hranica medzi skutočnými záškolákmi a študentmi, ktorí odmietajú školu, nebýva vždy celkom zreteľná, obe skupiny je potrebné dobre rozlišovať. Strach zo školy je široký pojem a zažívajú ho ako študenti,

tak tí pre ktorých je strach do veľkej miery iracionálny a nevysvetliteľný. Všetkým ktorí školu odmietajú, je spoločné, že svojimi emóciami a správaním veľmi prudko reagujú na predstavu ísť do školy. Reakcie môžu sprevádzať symptómy, ako je zvracanie, najrôznejšie bolesti, krik. Naopak najčastejšími charakteristickými znakmi záškolákov bolo asociálne správanie.

Podľa autora je zaujímavé poznamenať, že záškoláctvo môže skončiť i trvalým vylúčením študenta zo školy. Súvislosť záškoláctva a kriminality mladistvých vedie často v médiách ku zvýšenej diskusii, ktorá volá po vládných opatreniach. Veľká časť tejto kriminality sa odohráva v priebehu dňa, keď študenti chodia poza školu. Jednou z najčastejších príčin záškoláctva je pocit študentov, že sú násilne nútení ku štúdiu predmetov, ktoré ich prestali baviť. Výsledkom je stále sa prehĺbujúci dojem, že školské osnovy im nemajú čo ponúknuť. Ďalšia príčina záškoláctva, ktorú podľa autora študenti uvádzajú, je nespokojnosť s klímou školy. Tá je doposiaľ väčšinou miestom, kde sa študenti musia podriaďovať určitej autorite a v dobe vyučovania sa im väčšinou hovorí čo, kedy a kde majú urobiť. Mnohých dospievajúcich študentov takéto usmerňovanie deprimuje. Vzťah učiteľ – študent je navyše stále silne založený na predpoklade, že učiteľ je autorita. Niet pochyb o tom, že školy sa postupne v priebehu posledných rokov stávajú humanitnejšie a že vzťah učiteľa k študentovi je menej autoritatívny než bol v minulosti. Viac menej stále platí, že škola študentov autoritatívne usmerňuje. Študent potrebuje byť neustále uisťovaný z akých dôvodov školu odmieta a musí tieto aspekty odstrániť. (Kyriacou, 2005, s.44-60).

Stotožňujem sa s názormi Grahama a Bowlinga (2005), ktorí zistili, že celkovo je vplyv rodiny najdôležitejším faktorom ovplyvňujúcim záškoláctvo. Rodičia záškolákov často nevedia, kde a s kým ich deti sú a často majú so svojimi deťmi zlý vzťah. Graham a Bowling tiež uvádzajú, že študenti ktorí chodili za školu na základnej škole, často prinášajú tento zvyk i na novú školu. Tvrdia, že nový začiatok, ktorý sa pri prechode na novú školu ponúka, je potrebné využiť k tomu, aby sa táto reputácia v novej škole neobjavila. (Graham, Bowling, 1995, In Kyriacou, 2005, s.50).

2.3 Príčiny a riešenie záškoláctva

Podľa odborníkov zaoberajúcich sa problematikou záškoláctva - Ondrejko (2001), Turček (2000), Kačáni (1999), Vágnerová (1988), za najčastejšie jeho príčiny považujú: *Prílišnú citovú viazanosť na niektoré dospelé osoby*. Pocity úzkosti a strachu o blízke osoby sťažujú školskú prácu a adaptáciu v škole. Žiak sa nemôže sústrediť na školskú

činnosť, je apatický, uteká zo školy, objavuje sa záškoláctvo. Podľa žiaka túto situáciu zavinila škola, a tak si vytvára záporný vzťah k nej

Mimoriadne vedomosti a schopnosti žiaka. Najmä vtedy ak sa takýto žiak povyšuje nad ostatnými a je kolektívom triedy následne odmietaný. Vzniká situácia kedy sa kolektív žiakov postaví voči jedincovi, ktorý sa veľmi dobre učí, ignoruje ho a zosmiešňuje. Ak vyučujúci efektívne nevyužije žiakove vedomosti, neusmerňuje aktivitu týchto žiakov využitím diferenciacie a ak nepoužíva individuálne plány, škola žiaka prestane zaujímať, nudí sa, neposlúcha a do školy chodí nerád.

Priemerné a podpriemerné schopnosti žiaka. Žiakom sa školská činnosť nedarí a denne sú za svoje problémy trestaní a zosmiešňovaní. Je pravdepodobne, že sa u nich vytvorí komplex menejcennosti. Aj napriek tomu, že cieľom školy je všestranný a harmonický rozvoj osobnosti každého dieťaťa, vždy budú existovať aj žiaci so slabším prospechom, ako aj žiaci neprosievajúci. Chodenie poza školu sa u neprosievajúcich žiakov prejavuje veľmi často.

Žiaci s rôznymi zdravotnými problémami a postihnutiami. Takéto deti bývajú niekedy odmietané svojimi spolužiakmi, trpia pocitom menejcennosti a uzatvárajú sa pred kolektívom. Takíto jedinci sa vyznačujú nesústredenosťou, impulzívnosťou, nápadnými výkyvmi nálad, nespokojnosťou a neadekvátnym správaním.

Žiaci s autistickými črtami, ktorí ťažko nadväzujú priateľské vzťahy a majú problémy s adaptáciou v kolektíve, pretože sú často zdrojom posmechu pre svoje zvláštne správanie a rituály.

Žiaci so špecifickými poruchami učenia, ktorí sa veľmi často javia ako apatickí až lajdácki. Spočiatku vyvíjajú veľké úsilie a snahu o zlepšenie. Po opakovaných neúspechoch, trestoch zo strany rodičov i učiteľov, sa u nich objavuje nezáujem alebo aj odpor ku škole.

Žiaci označovaní ako problémoví, ktorí nemajú snahu dosahovať lepšie školské výsledky, nemajú pevnú vôľu a väčšinou sa o nich nezaujímajú. Záškoláctvom sa snažia vyhnúť tlaku zo strany školy. Motívom ich neprítomnosti v škole nie je strach, ale nedostatok zodpovednosti a pevnej vôle.

Školskú fóbiu, ktorá je psychickou poruchou keď ide o neprimeraný strach a úzkosť z rôznych predmetov, osôb alebo situácií. Ak to má súvislosť so školou, ide o takzvanú školskú fóbiu. Tieto deti bývajú dosť často zakríknuté, tiché a pasívne.

Nespravodlivé hodnotenie učiteľa, kedy sa žiak dostáva do neustálych stresových situácií. Aj keď zo začiatku chodil do školy rád, postupne sa jeho kladný vzťah ku škole zmenil na záporný, v trvalý odpor a nechuť k učeniu.

Nevhodné pedagogické prístupy, ktoré spôsobujú nechuť ku škole, alebo strach najmä u neurotických jedincov. U nich býva záškoláctvo často krát účelové, vopred pripravované. Žiaci odchádzajú zo školy pod rôznymi zámienkami, v čase keď očakávajú skúšanie či písomku.

Drogy, keď potreba získať drogu vedie k tomu, že žiak chodí poza školu a v tomto čase sa snaží zabezpečiť si peniaze na jej nákup. Títo jedinci sú často iniciátormi šikanovania na školách.

Šikanovanie, ktoré je doménou stredných škôl. Šikanovaní jedinci sa boja nielen pobytu v škole, ale aj cesty z a do školy. Stále častejšie sa tak dopúšťajú záškoláctva a objavujú sa u nich výrazne poruchy správania.

(Ondrejko, Turček, Kačáni, Vágnerová, In Čubirková, 2009, s.28-30).

Riešenie záškoláctva a sankcie :

V škole je potrebné venovať otázke záškoláctva veľkú pozornosť po celý rok. Vyučujúci pravidelne kontrolujú a vyhodnocujú dochádzku. K riešeniu záškoláctva je potrebný citlivý prístup, je potrebné zistiť hlavnú príčinu chodenia poza školu, aby sa následne mohol žiakovi uložiť primeraný trest. Rodič je povinný informovať triedneho učiteľa bez zbytočného odkladu o neprítomnosti svojho dieťaťa v škole. V prípade, že žiak bude chýbať v trvaní najviac päť dní po sebe, môže mu tieto hodiny ospravedlniť rodič. Ak neprítomnosť žiaka v škole presiahne viac ako päť dní je potrebné lekárske potvrdenie o chorobe žiaka alebo iný úradný doklad, ktorý by odôvodňoval žiakovu neprítomnosť.

Neospravedlnenou hodinou je vynechanie vyučovania bez adekvátneho ospravedlnenia dieťaťa zákonným zástupcom. V prípade neospravedlnených štyroch vyučovacích hodín, riaditeľ oznámi túto skutočnosť zákonnému zástupcovi, pozve ho na pohovor a vyhotoví sa písomná správa zo stretnutia. Riaditeľ má právo udeliť žiakovi napomenutie za neospravedlnené hodiny. Za opakovanú neospravedlnenú účasť žiaka na viac ako štyroch vyučovacích hodinách alebo neúčasť žiaka na viac ako dvoch vyučovacích hodinách mu môže byť znížená známka zo správania.

Neospravedlnená účasť žiaka na vyučovaní trvajúca viac ako 15 dní sa považuje za zanedbanie povinnej školskej dochádzky. Škola oznámi túto skutočnosť obci, v ktorej má rodič dieťaťa trvalý pobyt, pričom kópiu zašle i Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny,

odboru sociálnych vecí. Oznámenie, ktoré podáva riaditeľ školy obci by malo obsahovať všetky doklady preukazujúce spôsoby konania vo veci neospravedlnených hodín, ktoré škola absolvovala voči žiakovi i jeho zákonnému zástupcovi. Škola potom úzko spolupracuje s obcou a Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorý po obdržaní oznámenia vydá rozhodnutie o zastavení vyplácania prídavku po dobu troch mesiacov a poukáže financie na obec. Obec tieto finančné prostriedky môže použiť na úhradu poplatkov za stravu v školskej jedálni, na nákup školských potrieb a pomôcok, na úhradu poplatkov spojených s aktivitami školy aj mimo školy, na úhradu cestovného do školy, na nákup potravín, ošatenia, hygienických potrieb dieťaťa, na úhradu individuálnych potrieb dieťaťa spojených s jeho výchovou a výživou. Pozastavením vyplácania prídavkov je možné motivovať rodičov, aby mali zodpovednejší prístup k plneniu si svojich rodičovských povinností. Ak bol však platiteľom prídavku zamestnávateľ alebo Sociálna poisťovňa, pošle okresný úrad rozhodnutie Sociálnej poisťovni. Na Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny sa povinnej školskej dochádzke venuje úsek rodinných dávok a sociálnoprávnej ochrany a úsek sociálnej prevencie odborov sociálnych vecí. Tieto úseky úradu by mali spolupracovať s rodičmi, školou, obcou i špecializovanými inštitúciami, ako sú pedagogicko-psychologické centrá a so zdravotníckymi zariadeniami. I po navrátení prídavku rodičom dieťaťa, úsek sociálnoprávnej ochrany a prevencie naďalej spolupracuje s rodinou. (Záškoláctvo môžeme zaradiť...,2006).

Keďže otázka problému záškoláctva je zameraná na stredoškolskú mládež, v ďalšej kapitole sa zameriame na vývinové obdobie adolescencie.

3. ADOLESCENCIA

Adolescencia je obdobie dospievania, je jedným z najnáročnejších vývinových období človeka. Počas tohto obdobia dochádza k radikálnym fyzickým i psychickým zmenám a celý čas sa odohráva v pomerne krátkom časovom období. Je to zavŕšenie prechodu človeka od detstva k dospelosti.

3.1 Charakteristika obdobia

Kačáni (1999) adolescenciu označuje obdobím mládenca a devy, je to obdobie, ktoré začína ukončením pohlavného dospievania a končí nástupom dospelosti. Hypoteticky ho možno podľa autora ohraničiť rokmi 15 - 16 až 20 - 22. Po búrlivých rokoch puberty dochádza k určitej stabilizácii pohľadu mladého človeka na svet a jeho vlastnú realizáciu v spoločenských podmienkach. V tomto štádiu sa fyzické aj psychické funkcie rozvinú v plnom rozsahu. Telesný a pohybový vývin sa ukončuje a adolescenti nadobúdajú podobu dospelého človeka. Ako hovorí autor, mladý človek sa plne zapája do spoločenského života, niektorí z adolescentov už nastupujú do zamestnania. V sociálnej oblasti nastáva podľa autora osamostatňovanie, nezávislosť od rodiny. V tomto období sa zvyšuje aj celkový záujem o politicko-spoločenskú angažovanosť a kultúrny život.

(Kačáni, 1999, s.124).

Adolescencia podľa Fontanu (1997) predstavuje prechod od menlivej osobnosti dieťaťa ku stálej osobnosti dospelého. Hľadanie vlastnej identity v dospievaní je obvyčajne sprevádzané do značnej miery experimentovaním. Adolescent tak skúsi mnoho rôznych druhov správania a pýta sa sám seba: „Ktorý z týchto druhov človeka je práve on?“ Na pomoc v tomto počínaní si často vyberá vzorky rolí: starší ľudia, priatelia, učitelia, športovci, ktorých štýl života a hodnoty považuje za vhodné napodobňovania. A keďže identita je často prejavovaná prostredníctvom skupín, ku ktorým patrí, veľmi významnou sa stáva i skupina vrstovníkov. Aby ho táto skupina prijala, mení niekedy dospievajúci svoje správanie, obliekanie, reč, návyky, názory ale aj hodnoty. V tomto období je tiež veľmi dôležité aj prijatie opačným pohlavím. Obdobie dospievania je často popisované ako čas idealizmu. (Fontana,1997, s.384).

Podľa Fenwickovej a Smitha (1994) sa adolescencia začína v puberte, keď sa objavujú sekundárne pohlavné znaky a končí sa osemnástym rokom, teda vo veku, keď sa mladý človek stáva dospelým aj podľa zákona. Pre život s adolescentom je najdôležitejšia

tolerancia, čo však neznamená úplnú benevolenciu. Odborníci zhodne tvrdia, že dospievajúce deti sa najlepšie cítia tam, kde presne vedia čo smú a čo nie. Adolescenti skôr rešpektujú rozhodnutia alebo pravidlá, ak majú schopnosť podieľať sa na jeho tvorbe, najmä ak chápu jeho nutnosť. Mladí ľudia tak začínajú skôr samostatne myslieť, majú na veci svoj vlastný názor. Majú silne vyvinutý zmysel pre česťnosť a spravodlivosť. Ak zácítia pretváрку či dvojtvárnosť, nerešpektujú nijaké pravidlá. Adolescenti majú pocit, že ich nikto nechápe a často majú pravdu. Správanie adolescentov je pre dospelých zväčša nepochopiteľné, pretože nepoznajú jeho dôvody. Rodičia a ich dospievajúce deti majú často krát odlišné hodnoty, názory, životný štýl, ba dokonca aj vnímanie času. Rodičia sa často krát cítia odmietnutí.

Prvé kroky adolescencie sa niekedy označujú za obdobie „normálneho šialenstva“. Rebelantstvo je prvým signálom snahy dieťaťa o nezávislosť. Prirodzené rebelantstvo adolescentov pramení z potreby odlišiť sa od rodičov a získať vlastnú identitu. Lenže ani pre adolescentov nie je rebelantstvo príliš pohodlné, rozhodujú sa alebo konajú určitým spôsobom nie preto, že niečo chcú, ale najmä preto, že to ich rodičia nechcú. Bezočivosť je veľmi často prejavom spoločenskej neohrabanosti. Mnohí rodičia podľa Fenwickovej a Smitha uvádzajú bezočivosť ako jeden z najväčších problémov. Mladí ľudia ľahšie vyslovujú urážky ako komplimenty. Často sa ocitajú v spoločenských situáciách, v ktorých strácajú sebaistotu, sú plachí a rozpačití. Nevedia povedať čo skutočne cítia. Adolescent cíti nedokonalosť svojich argumentov a má pocit krivdy.

(Fenwicková, Smith, 1994, s.15-25).

Macek (1999) hovorí, že adolescencia je obdobím, keď teenageri radi riskujú. Potrebujú skúšať koľko vydržia oni aj iní ľudia, učia sa samostatne žiť a rozhodovať. No spočiatku keďže ešte nemajú dostatok skúseností, toto hľadanie vlastných hodnôt, zážitkov, životného štýlu ich môže vystavovať nebezpečným vplyvom. Napríklad konzumáciu drog môžu interpretovať ako cestu ku kreativite, alebo sa chcú ukázať pred kamarátmi, chcú vyskúšať koľko vydržia, alebo užijú drogu len pre vzrušenie z riskantnej a nezákonnej činnosti. Väčšina porúch správania signalizuje, že si adolescent nevie poradiť so životom. Možno má obavy alebo je osamelý a nevie si nájsť priateľov. (Macek,1999, s.207).

Podľa Fenwickovej a Smitha (1994) adolescencia je obdobím „búrok a stresov“ pre všetkých zúčastnených. Dnešní rodičia už vopred očakávajú ťažkosti a problémy s deťmi v období dospievania. Napriek tomu si väčšina rodičov udrží priateľské vzťahy s deťmi a väčšina rodín prežije roky adolescencie len s prechodnými ťažkosťami. (Fenwicková, Smith, 1994, s.195)

3.2 Psychický vývin obdobia

Podľa Končekovej (1996) je názov obdobia odvodený z latinského slova *adolesco* čo znamená dorastať, dospievať, vyvíjať sa, ale tiež vzmáhať sa, silnieť a mohutnieť. Toto obdobie označuje aj ako mladistvý vek, tiež ako obdobie dospievania. Adolescencia je obdobím ustáľovaného telesného a duševného vývinu. Stotožňujem sa s názorom Končekovej, že po búrlivom období puberty dochádza k postupnému upokojeniu. Dotvára sa psychika osobnosti, dochádza k psychickému dozretiu. Adolescent dozrieva v ľudskú osobnosť. Podľa autorky sa najvýznamnejšie zmeny v priebehu adolescencie odohrávajú v psychike. Všetky psychické procesy, stavy a vlastnosti sa svojou úrovňou a kvalitou postupne približujú hodnotám dospelého človeka. Vnemy sú presne a úplne. Trocha klesá životnosť vnímania, ktorá už nikdy nebude taká ako v detstve. Labilita pozornosti, ktorá sa prejavovala v puberte ustupuje trvalej koncentrácii na jediný predmet alebo okruh záujmov- zlepšuje sa stálosť a trvanie pozornosti. Krivka mechanickej pamäti stúpa. Logické zapamätávanie prevláda nad mechanickým zapamätávaním. Fantázia sa v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami prestáva miešať do vnímania i do konania. Pre adolescenciu je príznačné bdelé snenie, ako premietanie žiadostí, potrieb do prúdu myslenia. Myšlienková aktivita adolescentov je veľká. V myslení adolescenta sa odráža dokonalá schopnosť analýzy a syntézy. Adolescent výborne zovšeobecňuje, volí krajnosti a odmieta kompromisy. Zvyšuje sa kritickosť a samostatnosť myslenia. Adolescent sa usiluje mať vlastné názory, odmieta mechanicky prijímať názory dospelých, overuje a hodnotí ich sám. Myslenie v adolescencii má nový obsah. Človek sa prvýkrát v živote zaoberá problematikou vlastného subjektu. Slovná zásoba už nerastie takou rýchlosťou ako v predchádzajúcich obdobiach, ale v porovnaní s pubertou je väčšia. Zvyšuje sa plynulosť vo vyjadrovaní. Reč má väčší rozsah, väčšiu výstižnosť, farebnosť a hlbší obsah. City sa v tomto období stabilizujú, prehlbujú a stávajú sa trvalejšími. Sú primeranejšie podnetu, citové prejavy sa dostávajú viac pod racionálnu kontrolu, teda zvyšuje sa sebakontrola pri prejavovaní citov navonok. (Končeková, 1996, s.68).

Fenwicková a Smith (1994) tvrdia, že adolescenti žijú najmä v prítomnosti a nevedia podstúpiť krátkodobé trápenie pre dlhodobý prospech. Rozdielne vnímanie času je ďalším zdrojom rodinných konfliktov, ktorých riešenie vlastne neexistuje. Od začiatku adolescencie deti potrebujú čoraz viac fyzického a citového súkromia, pričom vôbec nezáleží na blízkych vzťahoch s rodičmi. Aj ten najnevinnejší vstup na ich „územie“ vyvolá niekedy odpor. Rodičia a ich dospievajúce deti majú často krát odlišné hodnoty,

názory, životný štýl ba dokonca aj vnímanie času. Rodičia sa často cítia odmietaní. Najviac konfliktov medzi rodičmi a adolescentmi vzniká pri otázke voľnosti. Je pre nich typické, že žiadajú viac ako môžu dostať. Adolescenti veľmi citlivo reagujú ak sa im čo len naznačí, že nie sú schopní sa o seba postarať. Pôsobia príliš sebavedome ale z ich strany je to skôr snaha ukázať svetu, že sú sebaistejší ako je to v skutočnosti. Nízke seba hodnotenie zapríčiňuje u mladých ľudí rôzne poruchy správania.

Počas adolescencie sa deti postupne menej orientujú na rodinu a viac na priateľov. Priatelia hrajú v živote čoraz významnejšiu úlohu a priateľstvo je pre nich užitočnejšou školou života, prostredníctvom ktorej sa teenageri učia vychádzať s ľuďmi a prispôbiť sa skupine. Kamarátstvo v rannej adolescencii môže byť len prechodné alebo založené na spoločných aktivitách. No počas dospievania sú tieto vzťahy užšie a trvalejšie a na konci adolescencie už väčšina mladých ľudí uzatvára stabilné a dlhodobé priateľstvá. Rozvíjajúca sa sexualita viac ako iné aspekty dospievania zdôrazní skutočnosť, že dieťa je naozaj samostatná ľudská bytosť. Hlavný problém však odjakživa bol v tom, že mladí ľudia sú schopní sexuálne žiť a splodiť dieťa skôr ako dosiahnu citovú zrelosť potrebnú na vytvorenie trvalých a dôverných sexuálnych vzťahov a tiež podstatne skôr ako začnú po takom vzťahu túžiť. Počas neskorej adolescencie dochádza vo vzťahu medzi rodičmi a deťmi k zmene rolí. Začína sa vyskytovať rivalita, keď mladý človek vstupuje do dospelosti. Postoje adolescentov bývajú často poznačené istou aroganciou vyplývajúcou z presvedčenia, že okrem nich v rodine nikto nič nechápe. Takmer všetky problémy v adolescencii vyplývajú z normálneho procesu dospievania.

(Fenwicková, Smith, 1994, s. 97).

3.3 Rizikové činitele v adolescencii

Podľa Fenwickovej a Smitha (1994) adolescenti radi experimentujú a nerobia veľký rozdiel medzi svojimi experimentmi s drogami a sedatívami, cigaretami a alkoholom, ktoré sú pre dospelých spoločensky prijateľné. Väčšina adolescentov si uvedomuje, že aj mnohé „prijateľné drogy“ sú návykové a potencionálne nebezpečné. Emocionálna narušenosť, osamelosť alebo nezrelosť vedie k neschopnosti poradiť si s bežnými problémami adolescencie. Drogová alebo alkoholová závislosť vzniká u adolescentov, ktorí tieto látky užívajú ako prostriedok úniku alebo riešenia osobných problémov. Alkohol je voľne prístupný, spoločensky prijateľný a pomerne lacný. Alkohol je najčastejšie príčinou dopravných nehôd a najviac obetí je práve medzi adolescentmi. Amfetamíny sú relatívne lacné a ľahko prístupné prostriedky na povzbudenie. Mladí ľudia ich občas užívajú aby

nezaspali, keď sa pripravujú na skúšky, zapríčiňujú nespavosť a vyvolávajú vzrušenie a pocit, že človek je plný energie. Takmer všetky problémy v adolescencii vyplývajú z normálneho procesu dospievania. Všetci teenageri majú výkyvy nálady, obdobia nudy alebo apatie, extrémneho elánu či nadšenia alebo utiahnutosti keď odmietajú komunikovať. Fenwicková a Smith (1994) tvrdia, že problémové správanie v tomto vývojovom období býva spôsobené nízkou sebaúctou. Opakujúce sa neúspechy poškodia sebaúctu každého človeka a problémy v správaní sa preto často vyskytujú práve u jedincov, ktorí sú neúspešní v škole. „Neúspech“ sa netýka len slabšieho prospechu, ale skôr neschopnosti splniť niekedy nereálne očakávania druhých ľudí. Mnohí adolescenti sa občas dostanú do konfliktu so zákonom. Za skutočného delikventa sa v praxi pokladá teenager, ktorý sa opakovane dopustil trestnej činnosti. Najčastejšie sa však adolescenti dopúšťajú len drobných priestupkov, nie trestných činov a len niektorí sa dostanú až pred súd, väčšinou iba raz. Títo adolescenti majú často pocity krivdy a svoje správanie v takýchto situáciách považujú za morálne opodstatnené. V škole majú slabý prospech, čo spôsobuje pokles sebaúcty a sebadôvery. Vzniká tak začarovaný kruh, pretože problémy v škole vedú často k záškoláctvu a keď ukončia školu nevedia si nájsť zamestnanie takže majú dosť príležitosti dostať sa do ťažkostí. (Fenwick, Smith, 1994, s.216)

Volný čas adolescentov :

Fenwicková a Smith (1994) tvrdia, že málokto teenager je presvedčený o tom, že deň strávený v nečinnosti je premárnený, ako si to myslia dospelí. Mnohé aktivity, ktoré adolescentom pripadajú normálne, automaticky vyvolávajú hnev a obavy rodičov. Telefonovanie býva bezpochyby rovnako príčinou hádok medzi rodičmi a dospievajúcimi deťmi. Hudba je významnou súčasťou života, spoločným jazykom adolescentov. Spája adolescentov, je spoločnou témou ich rozhovorov, niekedy aj náhradou za rozhovor. Hudba im dáva predovšetkým pocit identity, dôležitý najmä v rannom období adolescencie. Teenageri sú naozaj presvedčení o tom, že voľný čas je najlepšie strávený pri hudbe, videu či televízii. Väčšina rodičov však inštinktívne tuší, že dlhodobé pôsobenie hororov a násilných filmov na ich detí musí mať zlý vplyv. Mladí ľudia trávajú svoj voľný čas aj na večierkach. Sú večierky, ktoré sa vydaria, kde sa každý výborne zabáva, no niektoré sa končia katastrofou. Správajú sa hlučne, hoci ešte nemajú dovolené požívať alkoholické nápoje, predsa sa ich pokúsia prepašovať na večierky, kde priveľa pijú, aby sa svojim spôsobom preukazovali pred ostatnými. Neskôr väčšina z nich zistí, že sa možno zabávať aj tichšie a v pomerne triezvom stave. (Fenwicková, Smith, 1994, s.109).

Mladí ľudia čoraz menej vyhľadávajú kultúrne či športové aktivity, viac menej ich nahrádzajú posedením v baroch či diskotékach. Moderná doba počítačov, mobilných telefónov a stále sa uvoľňujúcich mravov je živnou pôdou pre holdovanie alkoholu. Je však veľmi smutné keď prepadnú alkoholu a drogám mladí ľudia, ktorí majú ešte len život pred sebou. Samozrejme, že mladí ľudia potrebujú voľnosť, aby sa necítili obmedzovaní no je dôležité aby voľný čas , ktorý majú, vedeli správne vyplniť.

4. PREVENCIA

Oblasť preventívnych aktivít je aktuálna v každej spoločnosti a v ktoromkoľvek čase. Najmä v posledných rokoch, kedy sa omnoho viac prezentujú rôzne sociálne problémy a najmä sociálno - patologické javy, je potrebná zvýšená pozornosť kompetentných. .

4.1 Prevencia vo všeobecnosti

Ako uvádza Hroncová (1996) dôležitú úlohu pri prevencii sociálnej patológie zohrávajú zariadenia pre výchovu mimo vyučovania, pretože väčšina prejavov deviantného správania mládeže je uskutočňovaná vo voľnom čase a v rovesníckych skupinách. Vytváranie dostatočných možností a pestovanie správnych postojov k voľnému času ako k významnej individuálnej spoločenskej potrebe, je nevyhnutným predpokladom zamedzovania toxikománie, kriminality a iných nežiadúcich javov. (Hroncová, 1996, s.56).

Podľa Ondrejkooviča (2001) sociálnopatologické teórie najčastejšie vychádzajú z predpokladu, že v spoločnosti jestvujú dlhodobé štrukturálne nedostatky, ktoré jej členov postihujú rôzne. Najefektívnejším spôsobom boja proti týmto sociálnopatologickým javom je prevencia, v ktorej sú najúčinnjšími sociálne štrukturálne zmeny . Najúčinnším predchádzaním týchto javov podľa autora je ich terapia. Terapiou sa údajne zabráni ďalšiemu šíreniu infekcie. Terapia má v boji so sociálnopatologickými javmi isté svoje miesto. Jej zamieňanie s prevenciou však nemožno pokladať za zmysluplné. (Ondrejkoovič, 2001, s.12-13).

Pojem prevencia je všeobecne známy. Najjednoduchšie vysvetlenie pojmu podľa Schavela (2008) je, že ide o predchádzanie vzniku alebo možného vzniku zdravotných, sociálnych alebo iných problémov. Definícia prevencie možno aj v rámci svojej jednoznačnosti pojmu nie je predmetom diskusií alebo precíznych analýz odborníkov z oblasti lekárstva, sociálnej práce, prípadne iných oblastí a odborných úrovní. Napriek tomu podľa týchto autorov je potrebné si uvedomiť, že prevencia je možná všade okolo nás a v akejkoľvek oblasti. V praxi sa najčastejšie hovorí o prevencii v rámci zdravotných problémov, kde je zaužívaný pojem preventívne lekárstvo, ktoré sa zameriava na predchádzanie rôznych typov ochorení. Inou oblasťou je napríklad dodržiavanie bezpečnostných zásad a predpisov v súvislosti s vysokou úrazovosťou na rizikových pracoviskách. V súčasnosti sa pojem prevencia najčastejšie spája s prevenciou v rámci sociálno - patologických javov a preventívnych opatrení, ktoré by mohli predchádzať ich prezentácií ale môžu viesť

k obmedzeniu pri prehlbovaní alebo opakovaní daného sociálno – patologického javu. (Schavel a kol., 2008, s.7-8).

Komplexnú definíciu prevencie pre oblasť sociálnej práce vymedzila Levická (2001), ktorá charakterizovala prevenciu ako činnosť na zabránenie niečomu v pozitívnom zmysle, ako činnosť nasmerovanú na minimalizovanie antisociálnych problémov, ktoré sa vyskytujú v živote jednotlivcov, rodín aj komunit. Prevenciu nazýva konaním, ktoré bráni vzniku týchto problémov. (Levická, 2001 In Schavel a kol.,2008, s.8).

Podobne prevenciu charakterizuje aj Schiling (1999), ktorý vníma prevenciu ako súhrn všetkého úsilia spoločnosti pôsobiaceho proti vzniku sociálnych prípadov alebo abnormálnych životných osudov. (Schiling, 1999 In Schavel a kol.,2008, s.8).

Ako hovorí Matula (1995), prevencia je proces tvorby sústavy a realizácie opatrení štátu a spoločnosti, ktoré smerujú k znižovaniu respektíve k neutralizácii príčin a podmienok vzniku sociálnej patológie. (Matula, 1995 In Schavel a kol.,2008,s.8).

Podľa Radimeckého (2009) ideál prevencie je postavený na jednoduchej predstave , lineárnej rovnici: informácie - postoje - správanie. Ak sú mladým ľuďom podané informácie o rizikovitom správaní a jeho možných dôsledkoch, oni to pochopia a prestanú sa navždy rizikovo správať. Podľa Radimeckého to takto žiaľ nefunguje. Deti a mladí ľudia sa často nesprávajú s ohľadom na známe riziká. Denne to vidíme napríklad pri porušovaní predpisov v doprave, pri zaobchádzaní s alkoholom, liekmi. Tu vzniká otázka:

Keď porušujú zákony dospelí, prečo by ich mali dodržiavať mladí ľudia ?

(Radimecký, 2009, In Sociálna prevencia, s.5).

Ako hovorí Kačáni (1999), že kvalita vzťahu rodiny a školy je dôležitá pre vzájomne koordinovanie úsilia poznávať študenta a tak voliť správne výchovné prostriedky, ktoré by podľa autora eliminovali nežiaduce vlastnosti a správanie študenta. Dôležitým podľa autora je zladiť výchovné pôsobenie školy a rodiny tak, aby sa aspoň približne dospelo k jednotnému postupu pri napĺňaní spoločných výchovných cieľov. Prikláňam sa k názoru autora, že povinnosťou školy je poznávať rodinné prostredie a aktívne reagovať na všetko dôležité, čo by mohlo viesť k nežiaducim dôsledkom a tak rozvíjať formy spolupráce školy a rodiny.

(Kačáni, 1999, s.199). Jedinečnosť a neopakovateľnosť každého konkrétneho dieťaťa vytvára krásu života a umožňuje prežitie celej spoločnosti. Podľa Slobodovej (1997) úlohou prevencie je vytvoriť predpoklady pre zdravý rozvoj jedinca, čo samozrejme podmieňuje aj jeho telesný a fyzický rast. Zdravie je teda základom telesného prosperovania, ale zároveň aj formovania takej psychiky, v ktorej má miesto vedomé

a aktívne odmietanie životných jedov, kam patrí napríklad nuda, experimentovanie s hazardnými hrami a iné. Vyhnúť sa možnosti niektorých defektov v správaní mladých ľudí ako sú záškoláctvo, podvody, sexuálne úchyľky, drogová závislosť možno len tak, ak si vytvoria taký štýl života, v ktorom nepotrebujú také podporné prostriedky, ako sú napríklad drogy. Medzi základné faktory výchovy k vytváraniu správneho životného štýlu života zaradzuje aj prevenciu. Pod primárnou prevenciou Slobodová (1997) rozumie cieľavedomú a systematickú činnosť, ktorej cieľom je na jednej strane zabrániť skutočnosti, aby jedinec nezačal užívať drogu. Na strane druhej podľa Slobodovej (1997) úlohou prevencie je poskytnúť informácie o typoch a účinkoch.

Úspešnosť obrany podmieňuje vo všetkých prípadoch a v každom čase stupeň sústredenosti na riešenie určitého problému a tiež koordinácia postupu všetkých zainteresovaných zložiek. Na základe toho sa dá predpokladať, že rodina a škola majú prvoradé postavenie vo výchove mladej generácie. Študenti pociťujú potrebu spoločnosti, priateľstva a porozumenia. Nejde iba o neurotické osoby, ale aj slabé bezradné povahy, ktoré si nevedia vlastnou vôľou, prípadne organizovaným striedaním práce a pokoja zabezpečiť optimálnu duševnú rovnováhu a siahajú napríklad po euforizačnej droge. (Slobodová, 1997, s.18-19).

4.2 Základné úrovne prevencie

Podľa Matouška a Kroftovej (2003) najvýznamnejším prostriedkom sociálnej prevencie je výchova v rodinách a výchova v školách. Preventívne môžu pôsobiť aj nevládne organizácie. Vplyvným nástrojom je aj sociálna politika štátu ovplyvňujúca systém vzdelávania, zamestnanosť, stabilitu rodiny, fungovanie policajného a súdneho aparátu a ďalších inštitúcií zaoberajúcich sa rizikovou mládežou. Menší význam a dosah majú regionálne a lokálne programy pre užšie definované skupiny rizikovej mládeže. Lokálne, regionálne i štátne preventívne opatrenia však môžu byť efektívne len vtedy, keď sú založené na kvalifikovanom vyhľadávaní problému a sú priebežne pozorované tak ako ich očakávaný vplyv a neočakávané vedľajšie účinky. Výrazom prevencie majú autori na mysli prevenciu primárnu a prevenciu sekundárnu, čiže predchádzanie delikventného jednania u celej populácie mladých ľudí respektíve u tých, ktorí sa ešte delikventného správania nedopustili, ale podľa určitých známkov možno posúdiť, že k nemu majú trvalejší sklon.

(Matoušek, Kroftová, 2003, s.265-267).

Hupková (2009) hovorí, že nanajvýš známou skutočnosťou je to, že práve mladí ľudia tvoria cieľovú skupinu, ktorej sa musí venovať zvláštna, osobitne významná pozornosť v súvislosti s primárnou prevenciou všetkých sociálno-patologických javov vrátane prevencie kriminality a delikvencie. Rovnako aj pri drogových závislostiach či novodobých nelátkových závislostiach platí, že predovšetkým mladí ľudia sú veľmi riziková a preto je veľmi dôležité sa v prevencii na túto cieľovú skupinu. Vo vzťahu k deťom a mládeži v prevencii týchto závislostí to znamená poskytnúť im pravdivé a osožné informácie zaujímavým a pre nich prijateľným spôsobom. Autorka má na mysli nielen primárnu prevenciu v zmysle besied a iných edukačných podujatí, ale rovnako dôležité je poskytovať im aj poradenstvo či krízovú intervenciu. (Hupková, 2009, s.16).

Podľa Schavela (2008) sú známe tri základné úrovne prevencie. A to prevencia ma úrovni primárnej, sekundárnej a terciárnej.

Pod *primárnou prevenciou* chápu autori intervenciu (zásah) ešte pred tým, než sa objaví nejaký problém, teda pôsobenie skôr, ako sa narušia vonkajšie vzťahy alebo vnútorná rovnováha duševného alebo somatického zdravia. Ide v nej o elimináciu (odstránenie) jedného alebo viacerých článkov potencionálnych príčin spúšťajúcich komplex zdravotných alebo sociálnych problémov. Primárna prevencia je často zahrnutá do programov sociálnej, školskej, zdravotnej a rodinnej politiky štátu, dá sa povedať podľa autorov, že všetky aktivity sú zamerané na to, aby problém nevznikol. Dôležitým z hľadiska metód je najmä pôsobenie prostredníctvom osvetu, vzdelávania a výchovy. Využívajú sa formy ako sú besedy, prednášky, pôsobenie prostredníctvom masmédií, aktivity v kultúrnej, športovej, zdravotnej a inej oblasti.

Sekundárna prevencia predstavuje metódu hromadného zisťovania a včasnú intervenciu, zameriava sa na identifikovanie problémov. Podľa autorov je priamo určená ohrozeným jedincom, pričom vytvára priestor pre aktivity špecialistov z radov zamestnancov v sociálnej oblasti, školstva, zdravotníctva, psychológov, pedagógov ale aj policajtov. Sekundárna prevencia má podľa autorov zabrániť vzniku alebo prehlbovaniu porúch sociálneho a psychického vývinu. Dôležité je aj zachytenie už vzniknutých problémov alebo porúch, ako aj ich eliminovanie už v počiatočnom štádiu prostredníctvom opatrení, metód a odborných postupov, ktoré by zamedzili ich ďalšiemu prehlbovaniu a šíreniu. Do riešenia už vzniknutých porúch alebo problémov sa zapájajú aj špecializované odborné terapeutické alebo poradenské subjekty. V sekundárnej prevencii je dôležité, že včasnou intervenciou sa môže zabezpečiť priaznivá prognóza negatívneho javu.

Terciárna prevencia je podľa autorov prevencia, ktorej úlohou je predchádzať zhoršovaniu stavu už vzniknutých problémov alebo porúch, má zabrániť ich recidívam. Ide o prevenciu v rámci ohraničenia dôsledkov, príčin a prejavov prezentovanej poruchy alebo problému. Realizuje sa v úzkom vzťahu s liečebnou činnosťou, nastupuje po zlyhaní primárnej a sekundárnej prevencie. Cieľovou skupinou sú ľudia s jasne pomenovanými a existujúcimi problémami, ktorí okrem toho, že ohrozujú seba, predstavujú vážne riziko aj pre svoju rodinu a najbližšie okolie. Prostredníctvom tejto úrovne prevencie možno zamedziť zhoršovaniu stavu, recidívam a znižovaniu dôsledkov porúch v psychickom, telesnom alebo sociálnom vývine. Cieľom terciárnej prevencie je resocializácia a integrácia jedincov do spoločnosti. Býva spravidla realizovaná zdravotníkymi, sociálnymi alebo školskými inštitúciami.

(Schavel, a kol., 2008, s.9-11).

V tejto súvislosti sa prikláňam k názoru českých autorov Matouška a Kroftovej (1998), že dobrá prevencia musí predchádzať všetkým typom sociálneho zlyhania – kriminalite, abúzu drog, absenciám v škole, nákaze vírusom HIV a podobne.

(Matoušek, Kroftová, 1998, In Schavel a kol., 2008, s.67).

4.3 Prevencia záškoláctva

Prevencia záškoláctva podľa Čubirkovej :

Čubirková (2009) hovorí, že z pedagogického hľadiska je zmysel pri riešení problému záškoláctva práve v jeho prevencii. V rámci učiteľov kladie dôraz na špecifickosť výchovy detí, citlivo posudzovať školskú zrelosť detí a používať postupy alternatívnej pedagogiky pri výučbe žiakov, ktorá je založená na prežívaní, cítení, rozvoji empatie s dôrazom na mravnosť. Dôležité je kvalifikovane rozhodovať, či príčinou záškoláctva sú psychosociálne faktory, alebo ide o určitú formu zdedených dispozícií. Veľkú úlohu zohráva aj vypracovanie špeciálnej metodiky a didakticko-výchovných postupov. Osobitná pozornosť je venovaná voľnému času žiakov ako aj motivácií dieťaťa k návratu do školy.

V prípade strachu a úzkosti zo školy zvyšovať u žiaka, študenta odolnosť voči záťažiam a tak odstrániť príčiny záškoláctva v spolupráci s učiteľmi a odborníkmi. Objaviť u dieťaťa prvé príznaky záškoláctva nie je vôbec jednoduché. Pokiaľ rodič nedostane oznámenie zo školy, nemusí si nič všimnúť. Keď však rodič už zistí, že jeho dieťa chodí poza školu, mal by sa s dieťaťom o tom porozprávať. V prípade, že rodič nevie, ako by mal postupovať, mal by sa obrátiť na školu alebo na odborníkov, ktorí mu poradia vhodné postupy, napríklad výchovného poradcu alebo pedagogicko-psychologické centrum. Spôsob,

výchovný prístup alebo postoj, ktorý sa zvolí pri odhalení a potrestaní záškoláctva, musí vychádzať a odvíjať sa od konkrétneho dôvodu tohto činu. Podstatná a dôležitá je aj motivácia dieťaťa k návratu do školy. Rodičia by nemali čakať pasívne na to, že situácia sa nejako vyrieši, mali by aktívne spolupracovať so školou a s inými odborníkmi. Nepriaznivo na výchovu dieťaťa pôsobí nejednotnosť vo výchovných praktikách. Spôsob výchovy závisí aj od samotných rodičov, od ich veku, sociálneho postavenia, vzdelania, ich mravných kvalít ale i spôsobu spolunažívania rodičov, ich zamestnanosť a vyťaženosť. Je dôležité, aby sa dieťaťu venovali, aby vedeli, kde sa ich dieťa po škole nachádza, s kým sa kamaráti, či nie je členom nejakej nevhodnej partie a podobne. Na druhej strane učiteľ by mal v záškoláctve vidieť aktuálny psychický stav dieťaťa a hlavne jeho osobné problémy, ktoré dieťa nevie primerane vyriešiť.

Zo strany učiteľa je dôležité pomôcť žiakovi zbaviť sa strachu, ktorého príčiny sú mnohoraké. Jedná z možností podľa autorky je aj vzájomná komunikácia založená na úprimnosti, akceptácii a tolerancii. Pedagóg by nemal chápať záškoláctvo iba ako nevhodné správanie žiaka, ktoré mu sťažuje pedagogickú prácu, ale tiež ako reakciu na určitú záťažovú situáciu. Záškoláctvo je samo o sebe asociálnym správaním a je vždy citlivým obrazom aktuálneho psychického stavu dieťaťa. (Čubirková, 2009, s.30-31)

DISKUSIA

Cieľavedomé poznávanie človeka človekom, je prirodzenou vlastnosťou, ktoré sa najviac uplatňuje vo výchovno-vzdelávacom procese človeka. Správanie človeka nemožno posúdiť len na základe pôsobenia vonkajších činiteľov. Už z bežného pozorovania možno postrehnúť, že niektorí jedinci reagujú na tie isté situácie rozdielne, často krátko aj protikladne. Vývoj ľudskej spoločnosti je od nepamäti sprevádzaný javmi, ktoré sú ľudskou populáciou považované za všeobecne nežiaduce, nenormálne či choré. Tieto javy považujeme za patologické. Pre spoločnosť je žiadateľné, aby sa jedinci správali v spoločnosti tak, aby ich správanie viedlo k stabilite spoločenských javov. Základom pre fungovanie spoločnosti sú práve spoločenské normy, ktoré môžeme chápať v niekoľkých významoch ako to, čo je v spoločnosti obvyklé a osvedčené, prípustné alebo správne a žiadateľné.

Ako už vyplýva zo samotného názvu bakalárskej práce, ktorá je teoretického charakteru, zaoberajúca sa problematikou sociálno-patologických javov, ich charakteristikou, príčinami vzniku, kde ťažiskom záujmu celej práce bolo zameranie sa na problematiku a vznik záškoláctva a samotnú prevenciu tohto negatívneho javu. Tému sociálno-patologických javov sme si vybrali pretože v sebe zahŕňa množstvo problémov, zaujímavých konfliktov, s ktorými sa ľudia snažia vyrovnávať od počiatku civilizácie. Rozmáhajú sociálno-patologických javov v posledných rokoch prináša spoločnosti rôzne situácie, preto je potrebné o nich neustále hovoriť a hľadať nové spôsoby riešenia týchto javov. Sociálno-patologické teórie vychádzajú najčastejšie z predpokladu, že v danej spoločnosti dlhodobo existujú nedostatky, ktoré jej členov rôzne postihujú.

Práca podáva charakteristiku a rôzne definície pojmov sociálnej patológie a sociálno-patologických javov. Sociálna patológia ako odborný pojem má viacero významov. Označuje sa ako vedná disciplína, študijný predmet ale presne tak sa aj pod týmto pojmom vymedzujú spoločenský nežiaduce a chorobné javy spoločnosti. Človek sa stretáva s veľkým počtom náročných životných situácií, pri ktorých sa medziľudské vzťahy stávajú čoraz viac zložitejšími, zrýchľuje sa tempo života a klesá pocit spokojnosti. Mnohí hľadajú šťastie a naplnenie života v nadmernom požívaní alkoholu a liekov. Tak vznikajú sociálno-patologické javy, akými sú napríklad samovraždy alebo rozvodovosť. Jedinec je priamo či nepriamo nútený riešiť problémové, konfliktné situácie, do ktorých sa dostáva počas života a tie mu spôsobujú psychickú záťaž. Sociálno-patologické javy sa na všetkých úrovniach z psychologického hľadiska skúmajú a riešia z pohľadu prežívania toho-ktorého človeka.

Poruchy správania sú poruchami odlišujúcimi sa od normálneho správania, vyvolávajúce nesúhlas zo strany spoločnosti. Môžu sa prejavovať ako nepokoj, výkyvy v náladách, impulzivnosť či prudkosť a nesústredenosť. Prejavy porúch správania, sa menia s vekom a fyzickým vývojom jedinca. Jediniec s poruchou správania môže mať prejavy, ktoré sa nezlučujú so školským poriadkom a toto správanie môže mať dopad aj na samotný výkon žiaka, ktorý nie je obľúbený v kolektíve, je agresívny na svoje okolie a začína chodiť poza školu. Cieľom tejto kapitoly bakalárskej práce bolo zhodnotiť a oboznámiť čitateľa so sociálno-patologickými javmi vo všeobecnosti, ich klasifikáciou a poruchami správania sa, ktoré nepochybne patria do tejto skupiny sociálno-patologických javov. Po dôslednej klasifikácii a zdefinovaní jednotlivých javov sme na základe dostupnej literatúry pristúpili k problematike záškoláctva, ktorá je považovaná za jeden z najväčších problémov moderného školstva.

Druhá kapitola bakalárskej práce je venovaná už konkrétnemu sociálno-patologickému javu, podáva charakteristiky záškoláctva, venuje sa hlavným príčinám vzniku ako aj samotnému riešeniu tohto javu. Záškoláctvo je zaradené do porúch správania rovnako ako napríklad nedisciplinovanosť alebo túlanie. Je to úmyselné zameškávanie školského vyučovania, keď študent bez vedomia rodičov nechodí do školy. Venovali sme sa príčinám záškoláctva medzi, ktoré nepochybne patrí negatívny vzťah ku škole, vyhýbanie sa nepríjemným školským povinnostiam, neobľúbenému predmetu alebo vyučujúcemu. Veľký vplyv na vznik záškoláctva má samozrejme aj rodina a to vplyv rodinného prostredia, ľahostajný postoj rodičov k školskej dochádzke dieťaťa, prehnaná starostlivosť zo strany rodičov, strach z potrestania rodičmi alebo aj nadmerné zaťaženie rodičov.

Medzi iné závažné dôvody, ktoré vedú k vzniku záškoláctva patria aj zlé vzťahy medzi spolužiakmi ako šikanovanie, zosmiešňovanie, poruchy učenia, rôzne zdravotné problémy a v neposlednej dobe aj nevhodné trávenie voľného času (drogy, chudoba rodiny, krádeže a iné). Medzi kritickú skupinu záškolákov patria v súčasnej dobe hlavne mladí ľudia zo sociálne slabších rodín. Vyhýbať sa škole môže samozrejme aj študent, ktorý má veľmi dobré výsledky a to z dôvodu prílišného sebavedomia svojich znalostí keď sa začína vyvyšovať nad ostatných, ktorí ho následne vylúčia z kolektívu a tak ho začnú ignorovať.

Záškoláci trávajú voľný čas napríklad doma, sledovaním televízie, videa či surfovaním po internete alebo hraním rôznych počítačových hier. Často krát ho trávajú túlaním sa, hrou na hracích automatoch, fajčením, pitím alkoholu, užívaním drog alebo kriminálnou činnosťou. Existujú rôzne faktory, ktoré majú vplyv na spôsob záškoláctva. Aký spôsob a štýl si študent zvolí, závisí od veku, od problému, ktorý ho trápi ale aj od vplyvu rodinného

prostredia a výchovy. K riešeniu záškoláctva je potrebný citlivý prístup nie len zo strany rodičov ale aj zo strany školy. Na základe dostupnej literatúry sme zistili, že v školskej práci sa kladie pomerne malý dôraz na výchovné využitie vzdelávacieho obsahu a na schopnosť pohotovo riešiť rôzne výchovné problémy, ktoré vyplývajú zo súčasného stavu a charakteru spoločnosti. A tu niekde sú možné aj príčiny pretrvávania výchovných problémov. Sem môžeme zaradiť páchanie rôznych menších či väčších kriminálnych činov, agresivitu alebo aj samotné záškoláctvo. Pravdepodobne tieto prejavy súvisia práve s tým, že mladí ľudia nemajú vo svojom blízkom okolí pozitívne modely a vzory správania, ktoré by ho motivovali. Preto je potrebná obojstranná komunikácia, ktorá by mala zabrániť tomu, aby dieťa nepodľahlo negatívnemu vplyvu prostredia.

Významnú úlohu vo vývoji osobnosti mladého človeka majú aj psychologické determinanty, hlavne v období adolescencie, kedy je mladá psychika veľmi krehká a náchylná na prijatie rôznych negatívnych vplyvov z vonkajšieho prostredia. Základným znakom súčasného života mládeže je vytváranie si vlastného štýlu a spôsobu života, ktorý sa prejavuje celkovým osamostatňovaním. Stredoškôlak síce prestáva byť dieťaťom ale ešte nie je dospelým človekom. Obdobie adolescencie tvorí prechod od menlivej osobnosti dieťaťa ku stálej osobnosti dospelého, je charakteristické vývinovou dynamikou. V tomto období začína byť mladý človek mimoriadne citlivý na vlastnú osobnosť, učí sa samostatne žiť a rozhodovať. Mladí ľudia hľadajú odpovede na otázky zmyslu vlastného života, zamýšľajú sa nad významom mravných zásad, vytvárajú si vlastné životné ciele. Najvýznamnejšie zmeny sa odohrávajú v psychike. Adolescent výborne zovšeobecňuje, volí krajnosti, odmieta kompromisy, usiluje sa mať vlastné názory a odmieta mechanicky prijímať názory dospelých. Rodina je jedným z najdôležitejších faktorov vo vývoji dieťaťa. Rodičia a deti majú často krát odlišné názory a odlišný životný štýl čo je zdrojom rodinných konfliktov, ktorých riešenie často krát ani neexistuje. Najviac konfliktov medzi rodičmi a ich deťmi vzniká pri otázke voľnosti. Typické pre mládež v tomto období je, že žiadajú viac ako môžu dostať. Pôsobia príliš sebavedome, no z ich strany je to skôr snaha ukázať dospelým a svetu, že sú sebaistejší ako to v skutočnosti je. Niektorým mladým ľuďom chýba pocit zodpovednosti za vlastné konanie a hlavne v tomto vývojovom období presúvajú zodpovednosť za svoje činy na iných. V niektorých prípadoch hľadajú vinu za svoje životné neúspechy v rodičoch, že sa o nich málo starali, nevytvárali im dostatočne podmienky na učenie alebo ich zanedbávali.

Napríklad kým dospelí kritizujú povahové črty, z ktorých vyplýva nezdvorilosť voči iným osobám, bezočivosť, neslušnosť, surovosť a hrubosť zatiaľ sa adolescenti zameriavajú na

kritiku takých nedostatkov v povahových vlastnostiach, ktoré súvisia so seba dôstojnosťou ako napríklad afektovanosť, uzavretosť, zamyslenosť, a utiahnutosť. Počas písania tejto časti práce sme si všimli, že mládež viac dráždi prejav prehnanej zdvorilosti ako prejav jej nedodržiavania. V súvislosti s povahovými prejavmi viažucimi sa na rôzne spoločenské činnosti, dospelí kritizujú u mládeže prílišnú zameranosť na zábavné činnosti a vyčítajú im málo seriózných záujmov. Skrátka svet dospelých sa hnevá na mládež, že pristupujú k životu len z tej ľahšej a príjemnejšej stránky. Mladí ľudia akoby túto výčitku neregistrovali a neakceptovali. Na základe dostupnej literatúry sme došli k záveru, že mladí ľudia z hľadiska psychológie mládeže sa v období dospievania začínajú búriť proti všetkým pravidlám a spoločenským zvyklostiam, keď ich nemajú správne zdôvodnené. Sebavedomie adolescenta je zraniteľné najmä na zásah vo forme výčitky, napomenutia a kritiky. Problémové správanie v tomto vývojovom období býva spôsobené nízkou sebaúctou. Emocionálna narušenosť, osamelosť alebo nezrelosť vedie k neschopnosti poradiť si s bežnými problémami v období adolescencie. Drogy, alkohol a iné závažné rizikové činitele v tomto období slúžia ako prostriedok úniku alebo dočasného riešenia osobných problémov. Veľmi dôležitú úlohu v tomto období života zohráva aj voľný čas. Málokto mladý človek je presvedčený o tom, že čas strávený v nečinnosti je premárnený. Športové či kultúrne podujatia nahradili posedenia v baroch. Mladí ľudia túžia byť moderní, zaujímaví, hazardujú so svojím zdravím a každý deň čelia nástrahám tejto doby. Človek je od prírody slabý tvor, ktorý musí v priebehu svojho života prekonávať rôzne prekážky. Je celkom prirodzené, že dieťa alebo mladý človek nedokáže niektoré problémy zvládať sám a preto ak nie je v jeho bezprostrednej blízkosti vnímavý človek, ochotný mu pomôcť, ľahko sa dá ovplyvniť nezodpovednými osobami, ktoré mu ponúknu možnosť riešiť svoje problémy spôsobom pre neho ľahším ale pre spoločnosť neprijateľným. Dostáva sa tak do sveta, v ktorom sa stáva akceptovaným, do sveta kde jeho problémy ustupujú do pozadia. Pojem prevencie je v súčasnej dobe všeobecne známy. Najjednoduchším vysvetlením tohto pojmu je, že ide o predchádzanie vzniku alebo možného vzniku zdravotných či sociálnych problémov. Je nanajvýš známou skutočnosťou, že práve mladí ľudia tvoria cieľovú skupinu, ktorej sa musí venovať zvláštna pozornosť v súvislosti s prevenciou všetkých sociálno-patologických javov. Ochrániť deti pred zlým, je odveká a prirodzená túžba dospelých. Najvýznamnejším prostriedkom sociálnej prevencie je výchova v rodinách a výchova v školách. Cieľom tejto časti bakalárskej práce bolo zhodnotiť situáciu a riziko sociálno-patologických javov vo všeobecnosti, zamerať sa

konkrétne na prevenciu záškoláctva stredných škôl. Na základe dostupnej literatúry sme rozobrali tri základne úrovne prevencie a to: primárnu, sekundárnu a terciárnu.

Pod primárnou prevenciou rozumieme zásah ešte pred tým, než sa objaví určitý problém, teda pôsobenie skôr ako sa narušia vonkajšie vzťahy alebo vnútorná rovnováha duševného či somatického zdravia. Všetky aktivity sú zamerané na to, aby problém nevznikol. Dôležité je najmä pôsobenie prostredníctvom osvetu, vzdelávania a výchovy. Sekundárna prevencia predstavuje metódu hromadného zisťovania a včasnú intervenciu. Zameriava sa na identifikovanie problémov. Je priamo určená ohrozeným skupinám či jednotlivcom, pričom vytvára priestor pre aktivity špecialistov z radov zamestnancov v sociálnej oblasti, školstve, zdravotníctve ale aj polícii. Úlohou terciárnej prevencie je predchádzať zhoršovaniu stavu už vzniknutých problémov, má zabrániť ich recidívam. Realizuje sa v úzkom vzťahu s liečebnou činnosťou, nastupuje po zlyhaní primárnej a sekundárnej prevencie. Cieľom je resocializácia a integrácia jedincov do spoločnosti. Bakalárska práca je obsahovo zameraná na konkrétny sociálno-patologický jav akým je záškoláctvo stredných škôl, jeho vznik, príčiny a hlavne jeho prevencia. Dôležité je riešiť už prvé náznaky záškoláctva, venovať zvýšenú pozornosť neospravedlneným hodinám žiakov, cielene venovať pozornosť týmto žiakom a spolupracovať aktívne s rodičmi. Na základe toho je potrebné posilniť výchovné poradenstvo, využívať pravidelne služby pracovníkov pedagogicko-psychologických centier a špecializovaného psychológa. Tejto problematike je potrebné venovať zvýšenú pozornosť priebežne po celý rok a zahrnúť ju do preventívnych programov škôl ako aj organizovať mimoškolské aktivity a zmysluplne využívať voľný čas. Podstatná je aj motivácia dieťaťa k návratu do školy. Rodičia by mali aktívne spolupracovať so školou a s inými odborníkmi. V prípade potreby by mala škola aj rodičia spolupracovať i s orgánmi, ktoré sa venujú sociálnej starostlivosti a s políciou.

ZÁVER

Záverom môžeme potvrdiť a konštatovať že problematika sociálno-patologických javov je veľmi rozsiahla a v súčasnej dobe stále viac preferovaná. Práca bola obsahovo zameraná na sociálno-patologické javy vo všeobecnosti ich definovanie a chápanie. V našej práci sme sa pokúsili oboznámiť a poukázať na riešenie sociálno-patologických javov akým je konkrétne záškoláctvo. Na základe dostupnej literatúry sme mohli poukázať na príčiny vzniku tohto negatívneho javu, na faktory ovplyvňujúce jeho priebeh a samotnú prevenciu. Vzhľadom na zložitosť tejto témy, je naša práca iba prierezom celej problematiky sociálnej patológie. Ako už vyplýva zo samotného názvu, práca je teoretického charakteru. Rozmáhajúce sociálno-patologické javy prináša spoločnosti v posledných rokoch rôzne situácie, o ktorých je potrebné hovoriť, hľadať spôsoby riešenia týchto negatívnych javov. Tejto problematike je potrebné venovať zvýšenú pozornosť a zahrnúť ju do preventívnych programov všetkých škôl. Sme si vedomí určitých nedostatkov, ktoré sa týkajú tohto problému a z týchto dôvodov sa nám daná problematika javí ako vhodná téma ďalšieho hlbšieho skúmania.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ONDREJKOVIČ,P. 2001. *Sociálna patológia*. Bratislava : Veda, 2001. 310 s. ISBN 80-224-0685-6
- VAŇKOVÁ,J. 1997. *Sociálna patológia*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 1997. ISBN
- BALOGOVIČ,B. 2003. *Vybrané kapitoly zo sociálnej patológie* . Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU, 2003. 140 s. ISBN 80-8068-183-X
- KONČEKOVÁ,L. 1999. *Poruchy psychického vývinu*. Prešov : Prešovská univerzita – Fakulta humanitných a prírodných vied, 1999. 114 s. ISBN 80-88885-63-9
- ĎURIČ,L. 1997. *Pedagogická psychológia*. Terminologický a výkladový slovník 5. zväzok edície. Bratislava : Média Trade, spol.s.r.o- SPN, 1997. 243 s. ISBN 80-02498-4
- FONTANA,D. 1997. *Psychológie ve školní praxi.Vyd.I*. Praha : Portál, 1997. 384 s. ISBN 80-7178-063-4
- VÁGNEROVÁ, M. 2004. *Psychológie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3
- KYRIACOU,CH. 2005. *Řešení výchovných problému ve škole*. Praha : Portál, 2005. 152 s. ISBN 80-7178-945-3
- TURČEK,K. 2000. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy u detí a mládeže*. Bratislava : IRIS, 2000. ISBN 80-89018-06-8
- FENWICKOVÁ,E. – SMITH,T. 1994. *Adolescencia*. Bratislava : INA, 1994. 276 s. ISBN 80-85680-32-7
- MACEK,P. 1999. *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha : Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X
- SCHAVEL,M. a kol. 2008. *Sociálna prevencia*. Bratislava : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2008. 140 s. ISBN 978-8089271-22-1
- LEVICKÁ,J. 2001. *Metódy sociálnej práce*. Trnava : SAP, 2001. 120 s. ISBN 80-89074-38-3
- KAČÁNI,V. a kol. 1999. *Základy učiteľskej psychológie*. Bratislava : Media Trade spol.s.r.o. SPN, 1999. 214 s. ISBN 80-0802830-0
- HRONCOVÁ,J. 1996. *Sociológia výchovy*. Banská Bystrica : 1996. 104 s. ISBN 80-88825-37-7

MATOUŠEK,O. – KROFTOVÁ,A. 1998. *Mládež a delikvence*. Praha : Portál, 1998. 340 s. ISBN 80-7178-771-X

ČUBIRKOVÁ,J. 2009. Záškoláctvo – aktuálny problém súčasnej školy. In *Vychovávateľ*. ISSN 0139-6919, 2009, roč. 10, č. 6, s. 27

HUPKOVÁ,I. 2009. Sociálno-patologické javy a vybrané aspekty ich prevencie. In *Sociálna prevencia*. ISSN 1336-9679, 2009, č.1, s. 14

RADIMECKÝ,J. 2009. Slepé cesty primárnej prevencie rizikového správania. In *Sociálna prevencia* . ISSN 1336-9679, 2009, č.4, s.5

SLOBODOVÁ,I. 1997. Zdravý spôsob života ako súčasť prevencie. In *Vychovávateľ*. ISSN 0139-6919, 1997, č.12, s.18-19

Záškoláctvo môžeme zaradiť do porúch správania. [online]. 2006, [cit. 2010-02-10].

Dostupné na internete:

www.modernaskola.sk/site/index.php?Tmpl=rs&m=text&Itemid=439